

COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisinin incelenmesi

Investigation of the relationship of healthcare professional parents and non-healthcare professional parents with their children during the COVID-19 pandemic

Fatma Kurudirek^{a,*} , Duygu Arıkan^a , Sümeyye Ekici^a

^a. Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Erzurum, Türkiye

ÖZET

Amaç: Bu araştırma, COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkisinin incelenmesi amacıyla yapıldı.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte kesitsel ve karşılaştırmalı nitelikte olan bu araştırma, Kasım 2021-Şubat 2022 tarihleri arasında yapıldı. Araştırmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan anne-babalar oluşturdu. Araştırma, 352 anne-baba ile yürütüldü. Verilerin toplanmasında, anket formu ve Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği (ÇAIÖ) kullanıldı. Verilerin analizinde sayı, yüzde, ortalama, t test, ANOVA, Kruskal-Wallis test ve Mann-Whitney U testi kullanıldı.

Bulgular: Araştırma sonucunda, sağlık çalışanı olan ebeveynlerin ÇAIÖ toplam puan ortalaması 57.53±8.19 olarak, sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin ÇAIÖ toplam puan ortalaması 57.97±9.69 olarak belirlendi. Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin gelir durumu ve yaşadıkları yer ile ÇAIÖ toplam arasında anlamlı bir fark saptandı (p<0.05). Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin ebeveyn durumu ve çocuk sayısı ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma arasında anlamlı bir fark saptandı (p<0.05).

Sonuç: COVID-19 salgını sürecinde ebeveynlerin çocukları ile olumlu ilişkiler yaşadıkları belirlendi. Ebeveynler çocuklarıyla olumlu ilişkilerini sürdürürken çatışma da yaşadıkları belirlendi. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin belirli zamanlarda değerlendirilerek gidişatının gözlemlenmesi, çıkan sonuçlara göre destek programlarının düzenlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19; çocuk; çocuk ilişkisi; ebeveyn

ABSTRACT

Aim: This reserach was conducted to examine the relationship of healthcare professional parents and non-healthcare professional parents with their children during the COVID-19 pandemic.

Methods: This descriptive cross-sectional and comparative research was conducted between November 2021 and February 2022. The population of the research consisted of parents living in Türkiye. The study was conducted with 352 parents. A questionnaire form and the Child-Parent Relationship Scale (CPRS) were used to collect the data. Number, percentage, mean, t test, ANOVA, Kruskal-Wallis test and Mann-Whitney U test were used to analyze the data.

Results: As a result of the study, the mean total score of the CPRS was 57.53±8.19 for parents who were healthcare professional, and the mean total score of the CPRS was 57.97±9.69 for parents who were not healthcare professional. A significant difference was found between the income status and place of residence of the parents who were health care workers and the total CPRS (p<0.05). There was a significant difference between the parental status and number of children of the parents who were not health care workers and conflict among the sub-dimensions of the CPRS (p<0.05).

Conclusion: It was determined that parents had positive relationships with their children during the COVID-19 pandemic. While parents maintained positive relationships with their children, they also experienced conflict. It is recommended that the parent-child relationship should be evaluated at certain times and its course should be observed, and support programs should be organized according to the results.

Keywords: COVID-19; children; child relationship; parent

Giriş

SARS-CoV-2, COVID-19 olarak bilinen ciddi, yaşamı tehdit eden bir hastalığın nedeni olan bir virüs olup ilk olarak Kasım 2019’da Çin’in Wuhan kentinde görülmüştür (World Health Organization, 2023). COVID-19, diğer koronavirüs enfeksiyonlarında olduğu gibi solunum salgıları ile enfekte kişilerden öksürme, hapşırma, gülme ve konuşma sırasında salınan solunum damlacıklarının sağlıklı insanların mukoza zarlarıyla temas etmesi sonucu yayılmaktadır (Peng ve ark., 2020). Yüksek enfeksiyon ve yaşamı tehdit

* Corresponding author.

E-mail address: fatmasaban25@hotmail.com (F. K.)

Geliş Tarihi / Received: 07.02.2023 Kabul Tarihi/Accepted: 04.08.2023

eden bir hastalık olması nedeniyle bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir (SanJuan-Reyes, Gómez-Oliván, & Islas-Flores, 2021). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilk vakayı 31 Aralık 2019'da bildirmiştir (World Health Organization, 2023). Küresel olarak yayılmaya devam eden COVID-19 salgını, dünya genelinde Nisan 2023 onaylanmış vaka sayısı 762 milyonun üzerinde olup toplam ölüm sayısı 6 milyondan fazla olduğu bildirilmiştir (World Health Organization, 2023). Türkiye'de ise onaylanmış vaka sayısı 17 milyonun üzerinde olup toplam ölüm sayısının 101 binden fazla olduğu bildirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

Sağlık ve ekonomi üzerinde büyük tehdit oluşturan COVID-19, hemen hemen her ülkede çeşitli düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur. Eğitim kurumlarının geçici süreyle kapatılması, sosyal mesafeyi koruma uygulamaları, zorunlu maske takılması, yarı zamanlı çalışma, evden çalışma gibi uygulamalar bu düzenlemeler arasındadır (Akoğlu & Karaaslan, 2020; Schwartz, King, & Yen, 2020). COVID-19 salgını, insanlarda bir takım kaygı ve endişeleri de beraberinde getirmiştir. Risk grubunda olan kişiler, salgın sonucu oluşan vaka ve ölüm sayılarını gördükçe, kendilerinin de hasta olma ve/veya ölmeye ihtimalini düşünerek kaygı duygusunu yaşayabilmektedirler (Sakaoğlu, Orbatu, Emiroğlu, & Çakır, 2020).

COVID-19 enfeksiyonu riski açısından sağlık çalışanları, çok yüksek risk grubunda değerlendirilmektedir (Occupational Safety and Health Administration, 2021). Dünyada sağlık çalışanlarının COVID-19 pandemisine bağlı ölümleri konusunda sistematik bir takip sistemi olmamakla birlikte Amnesty International'ın derlediği verilere göre 17000'den fazla sağlık çalışanının COVID-19 nedeniyle hayatını kaybettiği bilinmektedir (Amnesty International, 2021). COVID-19 hastalarına bakmakla yükümlü olan sağlık personelleri bu dönemde; fiziksel yorgunluk, stres, ailelerden ayrılma, damgalanma, hastaları ve meslektaşlarını kaybetmenin acısıyla karşı karşıya kalmışlardır (Chersich ve ark., 2020). Sağlık çalışanları; çalışma yoğunluğu, virüse maruz kalma ve dolayısıyla enfeksiyonu çocuklarına, ailelerine ve arkadaşlarına getirme kaygısı yaşamışlardır (Rose, 2020; Shanafelt, Ripp, & Trockel, 2020). Farklı meslek gruplarında insanların hastalığa maruziyet durumları, aileleri üzerinde de çeşitli etkilere yol açmıştır. Çin'de yapılan bir çalışmada COVID-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarının aile üyeleri arasında anksiyete ve depresyon semptomlarının yüksek olduğu, sağlık çalışanları ile karşılaştırıldığında, devlet veya kamu çalışanlarının depresif belirtilerden muzdarip olma olasılığının daha düşük olduğu bulunmuştur (Ying ve ark., 2020).

Ebeveyn-çocuk ilişkisi, erken çocukluk gelişiminin temel taşlarından biridir. Bu ilişkinin yaşam süresi boyunca zihinsel sağlık, dil ve bilişsel beceriler, akademik başarılar ve sosyal-duygusal beceriler dahil olmak üzere çeşitli alanlarda uzun vadeli etkileri vardır (Escalante-Barrios ve ark., 2020; Repetti, Taylor, & Seeman, 2002; Tamis-LeMonda, Shannon, Cabrera, & Lamb, 2004). Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişki aile içinde gelişir. Aileler sadece bireyleri değil aynı zamanda çiftleri de içeren bir dizi birbiriyle ilişkili unsurlarla karakterize bir yapıyı karşılar (Lewis, 2005). Yapılan çalışmalarda olumlu bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin, çocuklarda dayanıklılığın gelişimini güçlü bir şekilde desteklediği görülmektedir (Miller-Lewis, Searle, Sawyer, Baghurst, & Hedley, 2013; Tamura, 2018). Yaşam tarzı değişiklikleri ve evde izolasyon sürecinin neden olduğu COVID-19 salgını, çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz etkilerin artmasına neden olmaktadır (Akoğlu & Karaaslan, 2020). Yapılan bir çalışmada çocukluk çağında yaşanan olumsuzluklara karşı iyi ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocukların bu olumsuzluklarla yüzleşmesi ve artan iyimserlik haliyle ilişkilendirilmiştir (Korkeila ve ark., 2004). Ebeveynler çocukların sağlıklı gelişimine etki eden kuşkusuz en önemli faktörlerden biridir. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik sergiledikleri tutum ve davranışları, anne baba çocuk ilişkisinin kalitesini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Anne babanın olumlu ve destekleyici tutumları çocuğun gelişimine katkı sağlarken, olumsuz ve kısıtlayıcı tutumları bazı ruhsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Bozdemir & Gündüz, 2016). Yapılan bu araştırma ile, COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkisi incelendi.

Araştırma soruları;

1. COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri etkilendi mi?
2. COVID-19 salgını süreci sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisi nasıldır?
3. COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisi demografik özelliklerden etkilendi mi?

Yöntem

Araştırma Tipi

Bu araştırma, tanımlayıcı tipte kesitsel ve karşılaştırmalı bir araştırmadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan anne-babalar oluşturdu. Araştırma örneklemini ise dahil etme kriterlerine uyan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 352 anne-baba oluşturdu.

Araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemek için çalışmaya başlamadan önce priori güç analizi yapıldı. Yapılan güç analizinde %95 güven aralığında 0.05 anlamlılık düzeyinde örneklem sayısının 350 kişi olması gerektiği belirlendi. Araştırmada Kasım 2021-Şubat 2022 arasında ulaşılabilen sağlık çalışanı olan ve olmayan 352 anne-baba örneklemini oluşturdu. Araştırma tamamlandıktan sonra yapılan post hoc güç analizinde araştırmanın gerçek gücünün 0.95, etki büyüklüğünün 0.5 olduğu belirlendi ve bu değerler örneklemin yeterli olduğunu gösterdi.

Dahil Edilme Kriterleri

- 4-6 yaş arası çocuğu olan,
- Sağlık çalışanı olan,
- Sağlık çalışanı olmayıp başka bir işte çalışan,
- Araştırma formlarına erişim sağlayabilen tüm anne-babalar araştırmaya dahil edildi.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri anket formu ve Çocuk Anababa İlişki Ölçeği (ÇAIÖ) kullanılarak toplandı.

Anket Formu

Araştırmacılar tarafından literatür taraması yapılarak (Başaran & Aksoy, 2020; Chung, Lanier, & Wong, 2020; Wu ve ark., 2020) hazırlanan bu formda ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerine (eğitim durumu, çocuk sayısı, gelir durumu, yaşanılan yer) ve pandemi sürecinde çocukları ile etkileşimlerine ilişkin 9 soru yer almaktadır.

Çocuk Anababa İlişki Ölçeği

Robert C. Pianta tarafından 1992 yılında anne-baba çocuk ilişkisini anlamak amacı ile geliştirilmiş olan Çocuk Anababa İlişki Ölçeği, Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeğinin Türkçeye uyarlanan versiyonu 24 madde, 2 alt boyut ve 5’li Likert tipte bir ölçektir. Birinci alt boyut; “Çatışma”, ikinci alt boyut ise “Olumlu İlişki” boyutudur. Ölçekten toplam en düşük 24, en yüksek 120 puan alınmaktadır. Ölçekten yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi, düşük puan alma olumlu ilişkiyi göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı çatışma alt boyutu için 0.85; olumlu ilişki alt boyutu için 0.73 ve ölçek geneli için 0.70’dir. (Akgün & Yeşilyaprak, 2010). Bu araştırmada ise çatışma alt boyutu için Cronbach's Alpha 0.79, olumlu ilişki alt boyutu için 0.65 ve ölçek geneli için 0.80 olarak belirlendi.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, Kasım 2021-Şubat 2022 tarihleri arasında pandemi sürecindeki riskler göz önüne alınarak online anket doldurulması şeklinde yapıldı. Veri toplama araçları (Anket Formu, ÇAIÖ), Google formda oluşturularak çeşitli sosyal medya platformlarında (Whatsapp, Instagram gibi) paylaşarak ebeveynlere ulaştırılması sağlandı. Formun giriş kısmında katılımcılar için araştırmanın amacı ve kapsamını içeren açıklama metnine yer verildi. Ebeveynler, bu açıklamayı okuyup onayladıktan sonra doldurulacak olan formlar erişime açıldı. Veri araçlarının doldurulması her bir katılımcı için yaklaşık 10-15 dakika sürdü. Tekrarlı doldurmaları önlemek amacıyla, aynı e-posta adresi kullanılarak birden fazla giriş yapan katılımcılar sistem tarafından işaretlendi. Aynı e-posta adresi ile girildiğinde sistem veri toplamayı sonlandırdı ve otomatik olarak elektronik veri tabanına kaydetti. Bu sayede aynı kişilerin birden fazla şekilde formları doldurmalarının önüne geçildi.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma sonucunda toplanan veriler, Statistical Package for the Social Sciences for Windows 20.0 hazır istatistik paket programı kullanılarak analiz edildi. Anket formu ve ölçeğe verilmiş olan yanıtların; sayı, yüzde, ortalama ve standart sapmaları hesaplandı. Ölçekten alınan puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov (K-S) normallik testi yapıldı. Test sonucunda normal dağılım gösteren bağımsız gruplar arasındaki farkların anlamlılığını tespit etmek amacıyla t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanıldı. İkili gruplarda normal dağılım göstermeyen değişkenlerinde Mann-Whitney U Testi, ikiden fazla gruplarda ise normal dağılmayan değişkenlerde Kruskal-Wallis Testi kullanıldı. İstatistiksel olarak anlamlılık seviyesi olarak .05 kullanıldı, $p < 0.05$ olması durumunda gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğu belirtildi (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, & Akgün, 2010).

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için etik kuruldan onay alındı (Sayı: B.30.2.ATA.0.01.00/472 Tarih: 05.11.2021). Katılımcılara; formun giriş kısmında araştırmanın amacı, kapsamı ve verdikleri yanıtların bu araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacağını açıkladığı yazılı bir metinde yer verildi. Araştırmalarda bireysel hakların korunması gerektiğinden “Gönüllük İlkesi” ve “Bilgilendirilmiş Onam” şartı yerine getirildi.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Genellenebilirliği

Araştırma, COVID-19 pandemi süreci ve online eğitim süreci ile sınırlandırılmış olup, araştırma sonuçları bu süreçte yaşayan ebeveyn ve çocuklara genellenebilir.

Bulgular

COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile ilişkisinin incelendiği araştırmadan elde edilen bulgular tablolardaki gibidir.

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin yaş ortalaması 34.09 ± 6.74 'dür. Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin %85.8'i anne, %64.8'i lisans mezunu, 55.7'si 2 çocuğa sahip, %75'i gelirinin gidere denk olduğunu ve %85.2'si bir il merkezinde yaşadığını ifade etti (Tablo 1).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin yaş ortalaması 34.35 ± 7.16 'dır. Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin %67.6'si anne, %52.8'i lisans mezunu, 42.0'si 2 çocuğa sahip, %58.5'i gelirinin gidere denk olduğunu ve %86.4'ü bir il merkezinde yaşadığını ifade etti (Tablo 1).

Tablo 1. Sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin demografik özelliklerinin dağılımı (n=352)

Yaş (Ort±SS)	Sağlık Çalışanı Olan (n=176)		Sağlık Çalışanı Olmayan (n=176)	
	n	%	n	%
Ebeveyn durumu				
Anne	151	85.8	119	67.6
Baba	25	14.2	57	32.4
Eğitim durumu				
İlkokul			22	12.5
Lise			61	34.7
Lisans	114	64.8	93	52.8
Lisans üstü	62	35.2		
Çocuk sayısı				
1	78	44.3	74	42.0
2	98	55.7	74	42.0
3			28	16.0
Gelir durumu				
Gelir giderden az	22	12.5	42	23.9
Gelir gidere denk	132	75.0	103	58.5
Gelir giderden fazla	22	12.5	31	17.6
Yaşanılan yer				
İl	150	85.2	152	86.4
İlçe	26	14.8	24	13.6

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin %39.2'si COVID-19 pandemi sürecinde çocuğunun bakımını başkasının üstlendiğini, %84.1'i pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğunu öpme ve kucaklamaktan kaçındığını, %34.1'i günde 4-5 saat çocuğuyla vakit geçirebildiğini ve %56.8'i bu zamanı oyun oynayarak geçirdiğini belirtti (Tablo 2).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin %90.3'ü COVID-19 pandemi sürecinde çocuğunun bakımını başkasının üstlenmediğini, %68.2'si pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğunu öpme ve kucaklamaktan kaçındığını, %59.6'sı günde 5 saat ve üstünde çocuğuyla vakit geçirdiğini ve %64.8'i bu zamanı oyun oynayarak geçirdiğini ifade etti (Tablo 2).

Tablo 2. Sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin COVID-19 pandemi sürecinde çocukları ile etkileşimleri (n=352)

	Sağlık Çalışanı Olan (n=176)		Sağlık Çalışanı Olmayan (n=176)	
	n	%	n	%
Pandemi sürecinde çocuğun bakımını başkasının üstlenme durumu				
Evet	69	39.2	17	9.7
Hayır	107	60.8	159	90.3
Pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğu öpme ve kucaklamaktan kaçınma durumu				
Evet	148	84.1	120	68.2
Hayır	28	15.9	56	31.8
Pandemi sürecinde çocukla geçirilen süre				
2-3 saat	59	33.5	29	16.5
4-5 saat	60	34.1	42	23.9
5 saat üstü	57	32.4	105	59.6
Çocukla zamanı değerlendirme şekli				
Oyun oynama	100	56.8	114	64.8
TV izleme	37	21.0	43	24.4
Tablet/tefonda internette takılma	39	22.2	19	10.8

Tablo 3. Ebeveynlerin Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği puan ortalamalarının dağılımı (n=352)

	Sağlık Çalışanı Olan (n=176)			Sağlık Çalışanı Olmayan (n=176)		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam
Ort±SS	36.22±6.91	21.30±2.96	57.53±8.19	36.48±7.80	21.48±3.41	57.97±9.69

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma puanı 36.22±6.91, olumlu ilişki puanı 21.30±2.96 ve Çocuk-Anababa İlişki toplam puan ortalaması 57.53±8.19'dur. Alınan toplam puan değerlendirildiğinde sağlık çalışanı olan ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu ilişkilerinin olduğu sonucuna varıldı (Tablo 3).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma puanı 36.48±7.80, olumlu ilişki puanı 21.48±3.41 ve Çocuk-Anababa İlişki toplam puan ortalaması 57.97±9.69'dur. Alınan toplam puan değerlendirildiğinde sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla olumlu ilişkilerinin olduğu sonucuna varıldı (Tablo 3).

Tablo 4. Sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin demografik özelliklerine göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=352)

	Sağlık Çalışanı Olan (n=176)			Sağlık Çalışanı Olmayan (n=176)		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS
Ebeveyn durumu						
Anne	35.63±6.97	21.49±2.77	57.12±8.28	35.51±8.15	21.36±3.71	56.87±10.27
Baba	39.80±5.40	20.20±3.80	60.00±7.30	38.52±6.61	21.73±2.71	60.26±7.94
Test	U=1242.000	U=1518.000	U=1590.000	t=-2.431	t=-.681	t=-2.194
p	0.006	0.113	0.207	0.016	.497	0.030
Eğitim Durumu						
İlkokul				35.27±9.67	20.00±3.85	55.27±12.18
Lise				36.42±7.57	20.86±3.71	57.29±9.36
Lisans	36.28±6.57	21.63±2.78	57.91±7.85	36.81±7.52	22.23±2.90	59.05±9.18
Lisans üstü	36.12±7.55	20.70±3.20	56.83±8.79			
Test	t=0.139	t=1.989	t=0.830	KW=0.061	KW=8.730	KW=1.594
p	0.890	0.048	0.408	0.970	0.013	0.451
Çocuk Sayısı						
1	37.53±6.11	21.12±3.10	58.66±7.57	36.37±6.48	21.58±2.97	57.95±6.94
2	35.18±7.36	21.44±2.85	56.63±8.58	37.75±8.66	22.16±3.00	59.91±10.75
3				33.42±7.98	19.42±4.66	52.85±11.34
Test	t=2.270	t=-0.713	t=1.644	KW=7.491	KW=7.883	KW=12.029
p	0.024	0.477	0.102	0.024	0.019	0.002
Gelir Durumu						
Gelir giderden az	40.18±5.56	21.09±2.74	61.27±6.18	37.14±7.21	22.19±3.85	59.33±9.82
Gelir gidere denk	36.16±7.00	21.60±3.01	57.77±8.32	36.24±8.08	21.25±3.32	57.49±9.77
Gelir giderden fazla	32.63±5.61	19.72±2.39	52.35±6.77	36.41±7.78	21.29±3.03	57.70±9.39
Test	KW=13.968	KW=14.558	KW=14.530	F=0.198	F=1.186	F=0.547
p	0.001	0.001	0.001	0.820	0.308	0.580
Yaşanılan yer						
İl	35.72±7.05	21.22±2.96	56.94±8.36	37.01±7.18	21.75±3.06	58.77±8.64
İlçe	39.15±5.29	21.80±2.98	60.96±6.21	33.12±10.51	19.75±4.87	52.87±13.90
Test	U=1394.000	U=1673.000	U=1396.000	U=1478.500	U=1423.500	U=1417.500
p	0.020	0.243	0.021	0.136	0.080	0.079

U= Mann-Whitney U

KW= Kruskal Wallis Test

t=Independent-Samples t Test

F=ANOVA

p<0.05

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerden baba olanlar, çocuk sayısı bir olanlar, geliri giderinden az olanlar ve ilçede yaşayanlar ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma arasında; eğitim durumu lisans olanlar, geliri giderine denk olanlar ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında; geliri giderinden az olanlar ve ilçede yaşayanlar ile toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu belirlendi ($p<0.05$)

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin eğitim durumu ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma arasında; ebeveyn durumu, çocuk sayısı ve yaşanan yer ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında; ebeveyn durumu, eğitim durumu ve çocuk sayısı ile toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$, Tablo 4).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerden baba olanlar ve çocuk sayısı iki olanlar ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma ve toplam Çocuk-Anababa İlişki arasında; eğitim durumu lisans olanlar ve çocuk sayısı iki olanlar ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlendi ($p<0.05$, Tablo 4).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin eğitim durumu, gelir durumu ve yaşanan yer ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma ve toplam Çocuk-Anababa İlişki arasında; ebeveyn durumu, gelir durumu ve yaşanan yer ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlendi ($p>0.05$, Tablo 4).

Tablo 5. Sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin COVID-19 pandemi sürecinde çocukları ile etkileşimlerine göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği puan ortalamaları karşılaştırılması (n=352)

	Sağlık Çalışanı Olan (n=176)			Sağlık Çalışanı Olmayan (n=176)		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam
	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS	Ort±SS
Pandemi sürecinde çocuğun bakımını başkası üstlenme durumu						
Evet	35.20±6.97	21.17±2.67	56.37±8.04	32.47±6.84	20.58±2.89	53.05±8.33
Hayır	36.88±6.82	21.39±3.14	58.28±8.23	36.91±7.79	21.57±3.46	58.49±9.70
Test	t=-1.585	t=-0.477	t=-1.511	U=874.500	U=1028.000	U=812.500
p	0.115	0.634	0.133	0.017	0.101	0.007
Pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğu öpme ve kucaklamaktan kaçınma durumu						
Evet	35.66±7.07	21.19±2.97	56.85±8.38	36.36±7.58	21.68±2.83	58.05±9.10
Hayır	39.21±5.13	21.89±2.89	61.10±6.06	36.75±8.31	21.05±4.41	57.80±10.93
Test	U=1458.000	U=1735.000	U=1443.000	t=-0.303	t=1.140	t=0.157
p	0.130	0.168	0.110	0.762	0.256	0.876
Pandemi sürecinde çocukla geçirilen süre						
2-3 saat	37.10±7.29	20.62±3.34	57.72±9.00	38.86±9.09	20.96±4.15	59.82±12.37
4-5 saat	35.03±7.09	21.73±2.70	56.76±8.29	36.80±7.73	21.35±2.99	58.48±9.37
5 saat üstü	36.57±6.23	21.56±2.71	58.13±7.22	34.04±6.43	21.67±3.36	55.40±7.99
Test	F=1.447	F=2.425	F=0.433	KW=9.696	KW=0.963	KW=7.455
p	0.238	0.092	0.649	0.008	0.618	0.024
Çocukla zamanı değerlendirme şekli						
Oyun oynama	35.10±5.53	21.32±3.04	56.42±7.02	33.29±7.59	21.92±3.26	55.21±9.14
TV izleme	32.08±6.76	20.56±3.26	52.64±7.92	33.74±7.77	20.41±3.55	54.16±10.00
Tablet/tefonda takılma	38.35±8.39	21.97±2.27	59.32±9.40	37.84±8.01	21.26±3.64	59.10±10.44
Test	F=11.951	F=2.172	F=10.217	KW=7.919	KW=6.330	KW=8.678
p	0.000	0.117	0.000	0.019	0.042	0.013

U= Mann-Whitney U

KW= Kruskal Wallis Test

t=Independent-Samples t Test

F=ANOVA

Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin çocukla zamanı değerlendirme şekli ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma ve toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında anlamlı bir fark saptandı ($p<0.05$). Sağlık çalışanı olan ebeveynlerin pandemi sürecinde çocuğun bakımını başkası üstlenme, pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğu öpme ve kucaklamaktan kaçınma durumu ve pandemi sürecinde çocukla geçirilen süre ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma, olumlu ilişki ve toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadı ($p>0.05$, Tablo 5).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin pandemi sürecinde çocuğun bakımını başkası üstlenme durumu ve pandemi sürecinde çocukla geçirilen süre ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma ve toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında anlamlı bir fark saptandı ($p<0.05$, Tablo 5). Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin çocukla zamanı değerlendirme şekli ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında anlamlı bir fark saptandı ($p<0.05$, Tablo 5).

Sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin pandemi sürecinde çocuğun bakımını başkasının üstlenme durumu ve pandemi sürecinde çocukla geçirilen süre ile ÇAIÖ alt boyutlarından olumlu ilişki arasında; pandemi sürecinde COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğu öpme ve kucaklamaktan kaçınma durumu ile ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma, olumlu ilişki ve toplam Çocuk-Anababa İlişki düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadı ($p>0.05$, Tablo 5).

Tartışma

Bu araştırma, Türkiye’de COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinin incelenmesi amacıyla yapıldı. Literatür incelendiğinde (Başaran & Aksoy, 2020; Döğer & Kılınç, 2021; Lorenzo & Carrisi, 2020; Öngören, 2021; Özyürek & Çetinkaya, 2021; Terkeş & Yamaç, 2021) COVID-19 salgını sürecinde sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmadı. Bu açıdan araştırmanın kıymetli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular literatür ile tartışıldı.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çoğunluğu COVID-19 pandemi sürecinde; çocuğunun bakımını üstlendiği, COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuğunu öpme ve kucaklamaktan kaçındığını belirtti Lorenzo ve Carrisi (2020)’nin, sağlık çalışanları ile yapmış oldukları gözlemsel bir çalışmada sağlık çalışanlarının aile üyelerine virüsü bulaştırma korkusu nedeniyle kendilerini ailelerinden izole ettikleri belirlenmiştir (Lorenzo & Carrisi, 2020). Terkeş ve Yamaç (2021), COVID-19 hastaları ile çalışan hemşire ve ebelerin aile içi süreçlerinin belirlenmesi ile ilgili yaptıkları çalışmada hemşire ve ebelerin %42.4’ünün aile sürecinde değişiklik olduğu ve bu değişikliklerin %58.3’ünün eşinden/çocuklarından ayrı kalmak zorunda kalması, %22.2 aile içi çatışmalar yaşaması, %11.1’nin çocuklarına eşinin bakması ve %8.3’ünün çocuklarının evinde yalnız kalması olarak belirlenmiştir (Terkeş & Yamaç, 2021). COVID-19 salgınının neden olduğu küresel kriz bağlamında, sağlık çalışanları, bu hastalıkla mücadelenin ilk savunma hattını oluşturmaktadırlar. COVID-19 salgınında güvenli ve kaliteli bakımın sürdürülmesi, ön saftaki sağlık çalışanlarının sağlığı ve zihinsel iyiliğine bağlıdır (Chersich ve ark., 2020). Sağlık çalışanları; virüse maruz kalma ve dolayısıyla enfeksiyonu çocuklarına getirme noktasında korkular yaşamaktadırlar (Rose, 2020; Shanafelt ve ark., 2020). Sağlık çalışanları, hane halkına bulaşma riskinden kaçınmak için ev içinde koruyucu önlemler alabilmekte (ortak yaşam alanı ve banyoları ayırma, işten gelince hemen duş alınması, kıyafetlerin ve ayakkabıların yıkanması gibi) ve gerektiğinde alternatif bir barınma yeri isteyip kendilerini geçici olarak yaşam alanlarından izole edebilmektedirler (Adams & Walls, 2020; Hu ve ark., 2020). Yaşanan bu durum aile ilişkilerine yansiyabilmektedir. Çocuklar; pandemi, savaş, doğal afet durumlarında yakınlarını kaybetme, sosyal desteğin azalması, rutinlerin değişmesi nedeniyle olumsuz etkilenmektedirler. Rutinlerin sürdürülmesi,

sosyal desteğin sağlanması çocukları güvende hissettirdiği için bu tür yaklaşımların çevre tarafından çocuklara sunulması önem arz etmektedir (Olness, Mandalakas & Torjesen, 2015).

Bu araştırmada ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinin olumlu yönde olduğu sonucuna varıldı. Bunun yanı sıra her iki ebeveyn grubunun da çocuklarıyla olumlu ilişkileri yürütürken çatışmalar da yaşadıkları belirlendi. COVID-19 salgını sürecinde yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırma bulgularımıza benzer çalışmalar mevcuttur (Başaran & Aksoy, 2020; Döğer & Kılınç, 2021; Öngören, 2021; Özyürek & Çetinkaya, 2021; Russell, Hutchison, Tambling, Tomkunas, & Horton, 2020). COVID-19 pandemisi sırasında artan izolasyon duyguları, motivasyon kaybı, azalan iş-yaşam dengesi, stres ve anksiyete gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Bellmann & Hübler, 2020). COVID-19 sürecinde elde edilen erken verilerde pandemi sürecinde bakım yükünün ebeveyn-çocuk yakınlığını ve çatışmasını etkilediği belirlenmiştir (Russell ve ark., 2020). Başaran ve Aksoy (2020) tarafından yapılan çalışmada, pandemi sürecinde aile içi ilişkilerde olumlu değişiklikler meydana geldiği belirlenmiştir (Başaran & Aksoy, 2020). Özyürek ve Çetinkaya (2021) pandemi sürecinin ebeveyn-çocuk etkileşimine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada pandemi sürecinin aile içi ilişkilere hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu belirlenmiştir (Özyürek & Çetinkaya, 2021). Döğer ve Kılınç (2021)'in çalışmalarında pandemi öncesi ve pandemi sürecinde ebeveyn-çocuk iletişiminde anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Çalışma bulgularına göre sosyal hayatın kısıtlı olması, ebeveynlerle geçirilen zamanın artması ve rutinlerinde meydana gelen ani değişikliklerin ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimi etkilediği ortaya çıkmıştır (Döğer & Kılınç, 2021). Öngören (2021) ise, pandemi döneminde ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumlu yönlerinin birlikte vakit geçirme, paylaşma, etkinlik yapma ve iletişim olarak belirtilirken olumsuz yönlerinin ise sosyal izolasyon, aile içi çatışmalar ve cep telefonu bağımlılığı olarak bildirildiği ortaya çıkmıştır (Öngören, 2021). Gayretli ve Düzkaya (2023)' nın yaptığı çalışmada da çoğunlukla olumlu ilişki olduğu saptanmıştır (Gayretli & Düzkaya, 2023). Özellikle pandemi şartlarına bağlı olarak evden çalışırken çocukların bakımını idame ettirmeye çalışmak, rutinlerin bozulması, maddi kaygılar, yiyecek ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim gibi günlük aile yaşamına aşırı taleplerin gelmesi ebeveynler için artan stres düzeylerine ve sıkıntılı ebeveyn-çocuk etkileşimine yol açmıştır (Preuss, Capito, van Eickels, Zemp & Kolar, 2021). Bunların yanı sıra birlikte vakit geçirmenin ebeveyn-çocuk ilişkilerin olumlu yönde etkilenmesine ve güçlenmesine de olanak sağladığı görülmektedir (Başaran & Aksoy, 2020; Öngören, 2021).

Bu araştırmada sağlık çalışanı olan ve olmayan babalar, annelere göre çocuklarıyla daha çok çatışmaya girdikleri belirlenmiştir. Özyürek ve Çetinkaya'nın yaptığı çalışmada %53,7'sinin babasıyla ve %63,2'sinin annesiyle ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği belirlenmiştir (Özyürek & Çetinkaya, 2021). Pandemi ile birlikte ebeveynler işte ve evde nasıl zaman geçirdikleri konusunda büyük ve hızlı değişimler yaşamışlardır. Babalara kıyasla anneler evde daha fazla zaman geçirse de, pandemi şartlarına bağlı yapılan kısıtlamalar babaların evde fiziksel olarak geçirdikleri zamanda artışa sebep olmuştur (Shafer, Scheibling, & Milkie, 2020). COVID-19 salgını sürecinde yaşanan stres durumunun özellikle ebeveynlerde keskin bir şekilde hissedildiği ortaya çıkmıştır (Russell ve ark., 2020). Ebeveynlerin stres seviyeleri yükseldikçe daha sert ebeveynlik yapma ve dolayısı ile çocuklarına kötü muamele riskinde artmaların yaşanabileceği sonucuna varılmıştır (Beckerman, van Berkel, Mesman, & Alink, 2017; Martorell & Bugental, 2006).

Bu araştırmada, sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin eğitim durumları yükseldikçe çocuklarıyla olan olumlu ilişki düzeylerinde de yükselmeler olduğu görülmüştür. Olumlu ebeveyn-çocuk ilişkisi başarıyı, benlik gelişimini, kendilik değerini, ait olma duygularını olumlu etkilemektedir (Tayan, Gedik, Morkoyunlu, Sözbilir, & Konyalıoğlu, 2019). Yapılan bir çalışmada ebeveynlerin eğitim düzeyleri yükseldikçe çocukların sosyal uyum becerilerinin pozitif yönde etkilendiği tespit edilmiştir (Günindi & Kandır, 2012).

Bu araştırmada, sağlık çalışanı olan ebeveynleri çocuk sayısı arttıkça çocukları ile olan çatışma düzeyleri azaldığı saptandı. Aile; karı-koca, anne-baba-çocuk ve kardeşler alt sistemlerinden oluşmaktadır. COVID-19 pandemi süreci ile birlikte çocuklar zamanlarının çoğunu evde geçirmeye başlamıştır. Bu süreçte kardeş/lere sahip olunması çocukların daha az sıkılmasına daha az yalnızlık duygularının yaşanmasına yol açmış olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmaya göre sağlık çalışanı olan ebeveynlerin gelir düzeyi arttıkça çocukları ile olan ilişkilerin olumlu yönde etkilendiği, gelir düzeyi az olan ebeveynlerin çocukları ile daha fazla çatışma yaşadıkları sonucu elde edildi. COVID-19 salgını sırasında, birçok hane ekonomik durgunluk ve iş güvencesizliği nedeniyle çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Yaşanılan pandemide insanların gelirleri değişen derecelerde etkilenmiştir. Ekonomik düzeyi daha düşük olan aileler daha fazla etkilenebilmekte ve ebeveynler arasında daha fazla stres ve kaygıya yol açmaktadır (Wu ve ark., 2020). Bu dönemde ebeveynler için artan iş yükü ile çocuk bakımının birleşmesi sonucu birçok ebeveynin yaşadığı baskı, ekonomik sıkıntılar ve sağlıkları ile ilgili endişelerle bağlantılı olarak ebeveynlerin yıkıcı davranışlara ve zıt tepkilere daha duyarlı hale gelebilmektedirler (Pietromonaco & Overall, 2021). COVID-19 pandemisinde ve önceki yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde, kendilerini düşük ekonomik statüye sahip olarak algılayan çocukların ebeveynleri ile çatışma yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (J. Lee, Lim, Allen, & Choi, 2021; McLaughlin ve ark., 2011; Sajjadi ve ark., 2013).

Bu araştırmaya göre pandemi şartlarına bağlı olarak çocuklarının bakımını belli bir süreliğine başkası üstlenen sağlık çalışanı olmayan ebeveynlerin çocukları ile ilişkileri diğer gruba göre daha olumlu olduğu, çocuklarla geçirilen süre arttıkça çatışma puanının azaldığı ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin de olumlu yönde etkilendiği tespit edildi. Sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile tablet/tefonda internette takılarak zaman geçirenlerin çatışma puanının arttığı ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumsuz etkilendiği bulundu. Lee ve ark. (2021)'nin yapmış olduğu bir çalışmada, COVID-19 salgını sürecinde ebeveynlerin çoğunun çocukları ile daha sık oynadığı, TV veya diğer medya araçlarını izlediklerini belirtmiş olup ebeveynlerin bu dönemde çocuklarının temel rutinlerinde bozulmalar olduğunu ve çocukların akrabaları ve diğer kişilerle sosyal izolasyon yaşadıklarını bildirmişlerdir (Lee, Ward, Chang, & Downing, 2021). COVID-19 pandemi sürecinde evden çalışan ebeveynler ve çocuklarına etkileri ile ilgili yapılan çalışmada, babaların annelere kıyasla çocuklarına sınır koymakta güçlük yaşadıklarını ve çalışma kapsamına alınan ebeveynlerin kızgınlık, öfke, mutsuzluk, stres gibi olumsuz duygular yaşadıkları belirtilmiştir (Dikme & Gültekin, 2021). Pandemi sırasında ebeveyn-çocuk ilişkisi açısından artan ebeveynlik stresinin ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkisini olumsuz etkilediği belirlenmiştir (Chung, Lanier, & Wong, 2020). COVID-19 sürecinde yapılan bir diğer çalışmada da ebeveynlerin çoğunluğun pandemi sırasında çocukların sevgi ve ilgi gibi genel duygusal desteğe ihtiyaç duyduğunu; sosyalleşme, eğlence ve fiziksel aktivite düzeylerinin ebeveynler tarafından çocukların önemli ihtiyaçları olarak belirtilmiştir (Lee ve ark., 2021). Yaşanan pandemiler sırasında çocukların psikolojik iyiliklerini artırabilecek aile işleyişleri ve süreçlerinin anlaşılması, süreç doğrultusunda ailelerin ve çocukların korunması amacıyla gerekli müdahalelerin planlanması önem arz etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırma sonucunda, COVID-19 salgını sırasında sağlık çalışanı olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinin olumlu yönde olduğu belirlendi. Bunun yanı sıra ebeveynler çocukları ile olumlu ilişkileri yürütürken çatışmalar da yaşadıkları sonucuna varıldı. Ebeveynlerin çocuklarına COVID-19 hastalığını bulaştırma korkusuyla çocuklarını öpmekten ve kucaklamaktan kaçındıkları belirlendi. Ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerinin çocukları ile olan ilişkilerini etkilediği sonucuna varıldı.

COVID-19 salgını; aile rolleri, anlamları ve önceliklerinde değişikliklere yol açmıştır. Ebeveyn-çocuk ilişkisi dinamik bir süreç olduğundan dolayı, günlük yaşamı etkileyen önemli değişiklikler ebeveyn-çocuk ilişkisini etkileyebilmektedir. Pandemi sürecinde salgınla mücadelede riskli grupta yer alan sağlık çalışanları bu süreçte çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Yaşanılan zorluklar aile içi süreçlere de yansımıştır. Anne babaların çocuklarına karşı yakınlıkları, çocuk yetiştirme tutumları gibi faktörler ebeveyn-çocuk ilişkisine doğrudan etki yaparken, çocukların sosyal beceri ve sosyal gelişimini de etkilemektedir. Pandeminin aile hayatı üzerindeki etkisine ilişkin sorunları ele almak önem arz etmektedir. Ev ortamındaki aile süreçleri, koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin daha derin bir şekilde anlaşılması, bu zor zamanlarda çocukların refahının artırılması için önemli olabilir. Pandemi sürecinde riskli grup olarak nitelendirilen sağlık çalışanlarının desteklenmesi, motivasyonlarının artırılması ve olanaklarının iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin belirli zamanlarda değerlendirilerek gidişatının gözlemlenmesi, çıkan sonuçlara göre destek programlarının düzenlenmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Adams, J. G., & Walls, R. M. (2020). Supporting the health care workforce during the COVID-19 global epidemic. *Jama*, 323(15), 1439-1440. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.3972>
- Akgün, E., & Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 44-53.
- Akoğlu, G., & Karaaslan, T. (2020). Possible psychosocial effects of the COVID-19 and isolation process on children. *İzmir Katip Çelebi University Faculty of Health Science Journal*, 5 (2) , 99-103. 5, 99-103.
- Amnesty International. (2021, March 5) *COVID-19: Health worker death toll rises to at least 17000 as organizations call for rapid vaccine rollout*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/03/covid19-health-worker-death-toll-rises-to-at-least-17000-as-organizations-call-for-rapid-vaccine-rollout/>
- Başaran, M., & Aksoy, A. (2020). Anne-babaların korona-virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Journal of International Social Research*, 13(71). doi.10.17719/jisr.10589
- Beckerman, M., van Berkel, S. R., Mesman, J., & Alink, L. R. (2017). The role of negative parental attributions in the associations between daily stressors, maltreatment history, and harsh and abusive discipline. *Child Abuse Negl*, 64, 109-116. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.12.015>
- Bellmann, L., & Hübler, O. (2020). Working from home, job satisfaction and work–life balance–robust or heterogeneous links? *International Journal of Manpower*, 42, 424-441. <https://doi.org/10.1108/IJM-10-2019-0458>
- Bozdemir, F., & Gündüz, B. (2016). The relationships of attachment styles, parental attitudes and traumatic childhood experiences with emotional intelligence *Journal of Human Sciences*, 13(1), 1797-1814.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Pegem Akademi.
- Chersich, M. F., Gray, G., Fairlie, L., Eichbaum, Q., Mayhew, S., Allwood, B., . . . Rees, H. (2020). COVID-19 in Africa: care and protection for frontline healthcare workers. *Globalization and Health*, 16(1), 46. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00574-3>
- Chung, G., Lanier, P., & Wong, P. Y. J. (2020). Mediating effects of parental stress on harsh parenting and parent-child relationship during coronavirus (COVID-19) pandemic in Singapore. *Journal of family violence*, 1-12. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200>
- Dikme, Ş. A., & Gültekin, B. K. (2021). Covid19 pandemi sürecinde evde kalan ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi. *Education & Youth Research*, 1(1), 31-48.
- Döğer, S. S., & Kılınç, F. E. (2021). 4-6 yaş çocuğa sahip ailelerin COVID-19 pandemi sürecinde çocukları ile iletişimlerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 480-496. <https://doi.org/10.21733/ibad.837127>
- Escalante-Barrios, E. L., Suarez-Enciso, S. M., Raikes, H., Davis, D., Garcia, A., Gonen, M., . . . Hazar, R. G. (2020). Child-parent interactions in American and Turkish families: Examining measurement invariance analysis of child-parent relationship scale. *PloS one*, 15(4), e0230831-e0230831. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0230831>
- Gayretli, S., & Düzakaya, D. S. Pandemi Sürecinde Ebeveynlerin Koronavirüs Anksiyete Düzeyinin Ebeveyn Çocuk İlişkisine Etkisi. *Black Sea Journal of Health Science*, 1-2. <https://doi.org/10.19127/bshealthscience.1148061>

- Günindi, N., & Kandır, A. (2012). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 3(5), 35-46.
- Hu, Z., Song, C., Xu, C., Jin, G., Chen, Y., Xu, X., . . . Zheng, Y. (2020). Clinical characteristics of 24 asymptomatic infections with COVID-19 screened among close contacts in Nanjing, China. *Science China Life Sciences*, 63(5), 706-711. <https://doi.org/10.1007/s11427-020-1661-4>
- Korkeila, K., Kivelä, S.-L., Suominen, S., Vahtera, J., Kivimäki, M., Sundell, J., . . . Koskenvuo, M. (2004). Childhood adversities, parent-child relationships and dispositional optimism in adulthood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39(4), 286-292. <https://doi.org/10.1007/s00127-004-0740-x>
- Lee, J., Lim, H., Allen, J., & Choi, G. (2021). Multiple mediating effects of conflicts with parents and self-esteem on the relationship between economic status and depression among middle school students since COVID-19. *Frontiers in psychology*, 12, 712219-712219. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.712219>
- Lee, S. J., Ward, K. P., Chang, O. D., & Downing, K. M. (2021). Parenting activities and the transition to home-based education during the COVID-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 122, 105585. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105585>
- Lewis, M. (2005). The child and its family: The social network model. *Human Development*, 48(1-2), 8-27. <https://doi.org/10.1159/000083213>
- Lorenzo, D., & Carrisi, C. (2020). COVID-19 exposure risk for family members of healthcare workers: An observational study. *International Journal of Infectious Diseases*, 98, 287-289. <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.06.106>
- Martorell, G. A., & Bugental, D. B. (2006). Maternal variations in stress reactivity: implications for harsh parenting practices with very young children. *Journal of Family Psychology*, 20(4), 641. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.4.641>
- McLaughlin, K. A., Breslau, J., Green, J. G., Lakoma, M. D., Sampson, N. A., Zaslavsky, A. M., & Kessler, R. C. (2011). Childhood socio-economic status and the onset, persistence, and severity of DSM-IV mental disorders in a US national sample. *Social science & medicine*, 73(7), 1088-1096. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.06.011>
- Miller-Lewis, L. R., Searle, A. K., Sawyer, M. G., Baghurst, P. A., & Hedley, D. (2013). Resource factors for mental health resilience in early childhood: An analysis with multiple methodologies. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 7(1), 6. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-7-6>
- Occupational Safety and Health Administration. (2021). *Hazard Recognition*. <https://www.osha.gov/coronavirus/hazards>
- Olness K, Mandalakas A, & Torjesen K. (2015). How to Help the Children in Disasters. 4th ed. Health Frontiers, Kenyon, USA.
- Öngören, S. (2021). The pandemic period and the parent-child relationship. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 8(1), 94-110.
- Özyürek, A., & Çetinkaya, A. (2021). COVID-19 pandemi döneminde aile ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin incelenmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 96-106.
- Peng, X., Xu, X., Li, Y., Cheng, L., Zhou, X., & Ren, B. (2020). Transmission routes of 2019-nCoV and controls in dental practice. *International journal of oral science*, 12(1), 1-6.
- Pietromonaco, P. R., & Overall, N. C. (2021). Applying relationship science to evaluate how the COVID-19 pandemic may impact couples' relationships. *American Psychologist*, 76(3), 438-450. <https://doi.org/10.1037/amp0000714>
- Preuss, H., Capito, K., van Eickels, R. L., Zemp, M., & Kolar, D. R. (2021). Cognitive reappraisal and self-compassion as emotion regulation strategies for parents during COVID-19: An online randomized controlled trial. *Internet Interventions*, 24, 100388. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.invent.2021.100388>
- Repetti, R. L., Taylor, S. E., & Seeman, T. E. (2002). Risky families: Family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological bulletin*, 128(2), 330. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.2.330>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. *COVID-19 Durum Raporu* (2023 March). <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Rose, C. (2020). Am I part of the cure or am i part of the disease? Keeping coronavirus out when a doctor comes home. *New England Journal of Medicine*, 382(18), 1684-1685. <https://doi.org/10.1056/NEJMp2004768>
- Russell, B. S., Hutchison, M., Tambling, R., Tomkunas, A. J., & Horton, A. L. (2020). Initial challenges of caregiving during COVID-19: Caregiver burden, mental health, and the parent-child relationship. *Child psychiatry and human development*, 51(5), 671-682. <https://doi.org/10.1007/s10578-020-01037-x>
- Sajjadi, H., Kamal, S. H. M., Rafiey, H., Vameghi, M., Forouzan, A. S., & Rezaei, M. (2013). A systematic review of the prevalence and risk factors of depression among Iranian adolescents. *Global journal of health science*, 5(3), 16. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v5n3p16>
- Sakaoğlu, H. H., Orbatu, D., Emiroglu, M., & Çakır, Ö. (2020). Spielberger state and trait anxiety level in healthcare professionals during the Covid-19 Outbreak: A case of Tepecik Hospital. *T.C. Ministry of Health İzmir Tepecik Education and Research Hospital*, 30, 1-9. <https://doi.org/10.5222/terh.2020.56873>

- SanJuan-Reyes, S., Gómez-Oliván, L. M., & Islas-Flores, H. (2021). COVID-19 in the environment. *Chemosphere*, 263, 127973. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2020.127973>
- Schwartz, J., King, C.-C., & Yen, M.-Y. (2020). Protecting healthcare workers during the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) outbreak: Lessons from Taiwan's severe acute respiratory syndrome response. *Clinical Infectious Diseases*, 71(15), 858-860. <https://doi.org/10.1093/cid/ciaa255>
- Shafer, K., Scheibling, C., & Milkie, M. A. (2020). The division of domestic labor before and during the COVID-19 pandemic in Canada: stagnation versus shifts in fathers' contributions. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 57(4), 523-549. <https://doi.org/10.1111/cars.12315>
- Shanafelt, T., Ripp, J., & Trockel, M. (2020). Understanding and Addressing Sources of Anxiety Among Health Care Professionals During the COVID-19 Pandemic. *JAMA*, 323(21), 2133-2134. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.5893>
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., & Lamb, M. E. (2004). Fathers and mothers at play with their 2-and 3-year-olds: Contributions to language and cognitive development. *Child development*, 75(6), 1806-1820.
- Tamura, T. (2018). Effect of perceived parent-child relationship in childhood on resilience in Japanese youth. *Psychological Reports*, 122(2), 485-505. <https://doi.org/10.1177/0033294118762504>
- Tayan, E., Gedik, S. D., Morkoyunlu, Z., Sözbilir, M., & Konyalıoğlu, A. C. (2019). Articles Regarding Parent-Children Relationships A Thematic Content Analysis. *Eskişehir Osmangazi University Journal of Social Sciences*, 20, 1183-1208. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.555437>
- Terkeş, N., & Yamaç, S. U. (2021). Covid-19 hastaları ile çalışan evli hemşire ve ebelerin aile içi süreçlerindeki değişimlerin belirlenmesi. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 102-111.
- World Health Organization. (2023). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/>
- Wu, M., Xu, W., Yao, Y., Zhang, L., Guo, L., Fan, J., & Chen, J. (2020). Mental health status of students' parents during COVID-19 pandemic and its influence factors. *General psychiatry*, 33(4), e100250-e100250. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2020-100250>
- Ying, Y., Ruan, L., Kong, F., Zhu, B., Ji, Y., & Lou, Z. (2020). Mental health status among family members of health care workers in Ningbo, China, during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak: A cross-sectional study. *BMC psychiatry*, 20(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02784-w>